

УДК 373.37.016:784.9(043.3)

Т. П. Танько

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОГО НАВЧАННЯ В МУЗИЧНО- ПЕДАГОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті акцентовано увагу на значущості музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, наголошено на творчій організації навчального процесу на факультетах дошкільної освіти в педагогічних ВНЗ, висвітлено роль методик ігрового навчання в їхній підготовці до музично-естетичної роботи з дітьми.

Ключові слова: вихователь дошкільного навчального закладу, розвиток творчої самостійності, методики ігрового навчання, факультет дошкільної освіти, педагогіка ВНЗ.

Постановка проблеми. Сучасні умови державотворення в Україні, здійснення реформування економічних і суспільно-культурних галузей життя, зокрема системи освіти, початковою ланкою якої є дошкільна освіта, актуалізують проблему становлення та розвитку системи підготовки педагогічних кадрів в Україні.

Тому особливе місце займає проблема розвитку дошкільної педагогіки, яку необхідно розглядати виходячи із сучасної концепції неперервної освіти й відповідно до тих вимог, які висуває перед нами майбутнє. Роль, яка в останні десятиріччя відводиться дошкільній освіті, безумовно вимагає професіоналізму вихователів дошкільних закладів, більшої уваги до їх діяльності – і як до суспільно значущої професії, і як до об'єкта наукових досліджень.

Виходячи з цього, існуюча нині теорія та практика суспільного дошкільного виховання потребує оновлення, а саме: необхідно суттєво поліпшити підготовку вихователів дошкільних закладів.

Сьогодні педагогічна підготовка кадрів вихователів дошкільних закладів розглядається як така, що спрямована, передусім, на розвиток творчої особистості, розмаїття її виявлення, нестандартності, на вміння молодого фахівця дошкільного профілю реалізувати власний креативний потенціал у кожній освітній ситуації.

Підготовка студентів дошкільного факультету в педагогічних університетах проходить у багатьох напрямках, найбільш визнаними з яких є розробка й уточнення завдань, змісту доступних для дітей дошкільного віку видів діяльності, удосконалення форм і методів виховної роботи,

раціональна, грамотна, рефлексивна та творча організація педагогічного процесу в практиці дошкільних закладів, пов'язана з функціонуванням у державі альтернативних дитячих закладів художньо-естетичного, музичного, образотворчого профілю, поглибленого інтелектуального розвитку, гуманітарного виховання.

Подолання сучасних економічних і культурних чинників, які негативно впливають на рівень духовності підростаючого покоління, можливе лише за умови постійного збагачення музично-естетичної підготовки педагогічних кадрів новими технологіями та звернення до найкращих здобутків естетико-педагогічної спадщини минулого й сучасності.

Аналіз актуальних досліджень. Праці Л. Артемової, А. Богуш, Н. Калініченко, Г. Лаврентьєвої, В. Майбороди, С. Мельничука, О. Проскури, М. Собчинської, О. Сухомлинської характеризуються продуктивним підходом до аналізу питань підготовки спеціалістів для дошкільних установ і використанням матеріалів, що були вилучені з наукового обігу, осмисленням процесів, специфічних для України.

Для розгляду означеної проблеми мають теоретичне значення історико-педагогічні праці з підготовки педагогічних кадрів Л. Артемової, Н. Бібик, В. Бондаря, З. Борисової, Л. Вовк, М. Євтуха, С. Золотухіної, О. Мороза, Г. Панченко, Л. Попової, Р. Семерникової, В. Смаля, Г. Шевченко, М. Шкіля, М. Ярмаченка та ін. Позиціям сучасного спрямування педагогічної науки та безпосередньо питанням дошкільної освіти присвячені дисертаційні роботи Ф. Андрєєвої, І. Ларіної, С. Попиченко, В. Сергєєвої, І. Улюкаєвої та ін.

Висвітлюючи проблему формування окремих компонентів музично-педагогічної підготовки педагога, слід відзначити праці Т. Білоусової, Є. Бондаревської, О. Гармаш, Н. Гребенюк, Т. Іванової, О. Рудницької, Н. Чепелевої та ін.

Вивчення теорії та практики музично-педагогічної підготовки майбутнього вихователя свідчить про необхідність забезпечення її неперервності, яка потребує обґрунтування нових підходів до визначення змісту, форм і методів організації підготовки кваліфікованих фахівців у галузі музичної культури в сучасних соціально-економічних умовах.

Метою статті є висвітлення ролі методик ігрового навчання в музично-педагогічній підготовці майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. У педагогічних університетах процес музично-педагогічної підготовки студентів факультету дошкільного виховання відбувається переважно в традиційних, лекційно-семінарських формах. Але така організація занять не завжди забезпечує розвиток творчої самостійності й пізнавальної активності майбутніх вихователів, не сприяє формуванню у студентів стійкої зацікавленості у відповідних дисциплінах (музичній грамоті, сольфеджіо, елементарній теорії музики, аналізі

музичних творів, музичній літературі, історії музики тощо) та не відповідає вимогам оптимізації навчання у вищій школі.

Оптимізація процесу музично-педагогічної підготовки студентів має передбачати комплекс заходів, спрямованих на забезпечення максимально можливих навчальних результатів: оновлення та профілізацію змісту дисциплін, обрання оптимальних форм і методів з урахуванням індивідуального підходу, нормування затрат часу на навчальну роботу [4].

Практичний досвід роботи свідчать, що найбільш ефективними серед навчальних засобів, що відповідали б визначеним вимогам, є різноманітні методики ігрового навчання [5]. Вони мають бути використані викладачами і як окрема форма, і як елемент традиційного виду роботи на занятті (письмового завдання, слухання музики, розповіді тощо).

Зокрема, письмова робота з музичної грамоти за темою «Інтервали та акорди» вміщує питання та завдання такого типу:

1. Як ви розумієте поняття консонансу й дисонансу? Розподіліть запропонованих казкових героїв (у різних варіантах) на консонуючі й дисонуючі пари: Дюймовочка, Жаба-мати, Жаба-син, Кріт, Ластівка, Майський Жук, Метелик, Рак, Тітонька Миша.

2. Як має відбуватись діалог двох акторів (па-де-де танцівників або дует співаків), аби відтворювати сутність мелодичного та гармонічного інтервалів?

3. Скільки кроків (ступенів) відділяє: Фантазера від Реаліста, Репортера від Редактора, Дошкільника від Міністра, Регулювальника від Міліціонера, Фанатика від Революціонера?

4. Який музичний інтервал «зберігає» назва місяця січня?

5. Які музичні інтервали можуть уособлювати на сцені герої-близнюки, якщо вони стоять поруч або розміщені по обидва боки сцени?

6. Поєднайте в можливі варіанти таких літературних героїв за принципом «співзвуччя» і за принципом «акорда» Дездемона, Джульєтта, Меркуціо, Отелло, Паріс, Ромео, Тібальд, Яго.

7. Уявіть, що на авансцені розташовані зліва направо Фантомас, Лялька і Добродій. Як поміняти їх місцями, щоб ці пересування символізували обернення тризвука?

На заняттях з аналізу музичних творів, зокрема, розглядаючи різні музичні форми, студентам мають бути запропоновані для домашнього виконання такі завдання:

- навести приклади (речення) зі словесної мови за аналогією до музичних періодів повторної та неповторної структури, неподільного, однотонального й модулюючого періодів;
- придумати театральні мізансцени (або танцювальні мініатюри), які втілювали б ідею музичних форм рондо, варіацій, фуґи;
- описати мізансцени, з якими можна пов'язати сприйняття танців, що входять до складу старовинної сюїти; визначити реквізити, грим, костюм,

необхідні для актора (танцівника), який втілює на сцені образ одного з танців старовинної сюїти, і створити на цій основі режисерський міні-сценарій.

У темі «Засоби музичної виразності», зокрема, під час розгляду понять «тембр», «лад», «ритм», «темп» тощо (на заняттях з музичної літератури, музичної грамоти чи елементарної теорії музики), опитування або письмові роботи студентам були надані завдання, подібні до таких:

1. Дайте характеристику тембрам чоловічих співацьких голосів. Якому голосу в музичній виставі ви довірили б виконувати партії Карабаса-Барабаса, Буратино, П'єро, Арлекіна, Татуся Карло і чому?

2. Назвіть не менше десяти музичних інструментів різних оркестрових груп, що входять до складу симфонічного оркестру; дайте темброву характеристику кільком з них. Яким інструментам ви довірили б виконувати лейттему Попелюшки, Мачухи, Феї, Принца, Короля і чому?

3. Яке значення має ритм і темп у жанрах маршу й колискової? Придумайте театральну (хореографічну) мізансцену з послідовним звучанням цих творів.

4. Поясніть ваше розуміння поняття «ладу» в житті, музиці, на театральній (балетній) сцені?

Музично-теоретичні дисципліни дозволяють широко використовувати різноманітні форми ігор (музично-дидактичні, музично-розвивальні, музично-інтелектуальні, асоціативні), обираючи їх відповідно до кожної теми.

Музично-дидактичні ігри передбачають використання додаткових матеріалів (різноманітних схем, плакатів, малюнків, карток тощо) і сприяли швидкому орієнтуванню в нотному тексті. Такі відомі ігрові комплекси, як «Збери ритм», «Збери мелодію», «Музичне доміно», «Інтервальне лото», дозволяють провести закріплення й повторення окремих теоретичних положень із музичної грамоти та елементарної теорії музики у привабливих формах, а перевірку знань – у вигляді само- і взаємоперевірки.

Проте дидактичні ігри надають можливість і ускладнювати завдання. Зокрема, модифікований варіант гри «Збери мелодію» вимагає від учасників не лише створити ту або іншу мелодію, але, прослухавши її, спробувати уявити театральну (хореографічну) мізансцену, де вона могла б звучати, і дати їй функціональну характеристику (вступ, фон, лейттема, звукоімітація, кульмінація тощо). Таким чином, студентам, крім безпосередніх теоретичних знань, доводилося залучати творчу уяву, слуховий досвід, асоціативне мислення.

Завдання музично-розвивальних ігор полягають у сприянні розвитку музичного слуху, пам'яті, ритму, а також більш ефективному засвоєнню теоретичного матеріалу. Як елементарні слухові й ритмічні вправи рекомендовано до використання на музично-теоретичних заняттях гри «Схованки».

Гра передбачала кілька варіантів. В одному з них викладач виконує на фортепіано одноголосну мелодію з певного твору, потім в аудіозаписі демонстрував 3–5 уривків різних творів, один із яких містить презентовану мелодію. Після прослуховування всіх уривків студенти повинні були відшукати потрібний. На початковому етапі мелодії добираються популярні, знайомі або просто дуже виразні, що дозволить студентам упевнено, без вагань знаходити загаданий уривок. Поступово завдання мають ускладнюватись, причому на різних рівнях, зокрема: загадати мелодію інструментальної природи, яку важко повторити голосом і запам'ятати; пропонувати тему фуги, яка в аудіозаписі звучатиме в складній поліфонічній тканині; виконати музичну тему, змінюючи окремі виразні засоби (регістр, темп, динаміку, штрих, лад тощо), що ускладнює її ідентифікацію в оригінальному виконанні тощо.

Інший варіант гри «Схованки» має на меті розвиток ритмічних відчуттів студентів. Викладач записує на дошці (або роздає студентам на картках) 8–10 невеликих ритмічних малюнків, у яких використано різні музичні розміри та тривалості. Потім він виконує один із зазначених ритмічних малюнків, роблячи це одним із багатьох способів: простукуванням, оплесками, промовлянням певних складів, грою на одній клавіші фортепіано або програванням елементарної мелодії, складеної на заданий ритм. За необхідності, для підказки, педагог презентує один малюнок кількома способами, а студенти повинні віднайти його серед інших та виконати самостійно.

Музично-інтелектуальні ігри передбачають не лише розв'язання різноманітних тематичних музично-теоретичних і музично-історичних головоломок, ребусів, кросвордів, нотограм тощо, але й власне їх створення під час самостійної (аудиторної чи домашньої) роботи. Важливою умовою в цих іграх є обов'язковий показ розгаданого об'єкта сценічними засобами за типом шаради. Таким чином, ці ігри не лише активізують логічне мислення студентів, поглиблювали їхній інтерес до музики, музичної термінології, виховують допитливість, кмітливість, наполегливість, але й розвивають акторські, ораторські, виконавські здібності, які є необхідними для вихователя дошкільного закладу.

Найбільш адекватною формою для розвитку й активізації у студентів таких важливих для вихователя якостей, як творча уява, асоціативні здібності, гнучкість і оригінальність мислення, інтуїція, символічні відчуття, а також для поповнення життєвих і художніх асоціативних фондів слугують асоціативні ігри.

Так, на групових заняттях із музичної літератури або історії музики викладач пропонує студентам модифікований варіант гри «Асоціації», завдання якої полягало в розвитку знаково-символічних здібностей мислення. Серед присутніх в аудиторії обирається «розповідач». Самостійно або разом із викладачем він обирає ім'я відомого композитора

(або режисера, актора, хореографа – відповідно до фаху студентів). Не називаючи обране ім'я, «розповідач» має відтворити його шляхом власних предметно-побутових, образних, портретних, історичних асоціацій, з якими це ім'я у нього пов'язується, і «навести» інших гравців («відгадувачів») на правильну відповідь.

Так, наприклад студент-«розповідач» вирішив представити ім'я Людвіга ван Бетховена і використав такі слова-поняття, з якими в нього асоціювалася постать цього композитора: дуб, лев, симфонія, трагедія, боротьба, класицизм, Німеччина. Під час обговорення «відгадувачі», розмірковуючи, тлумачили наведені асоціації так: «дуб» може вказувати на «лева», з одного боку, теж уособлює певне відокремлення від інших, особливу роль композитора, з іншого – може бути певною портретною підказкою; «симфонія» свідчить, що композитор писав симфонічну музику, зокрема, приділив увагу жанру симфонії, а можливо, він і відомий саме як видатний симфоніст; жанр «трагедії» (теж обраний як асоціація) може підкреслювати важкий життєвий шлях композитора, трагедійність його особистого та професійного життя, а також застосування подібних образів у своїй творчості; асоціація «боротьба» може свідчити про відповідний життєвий принцип особистості, яка не зламалася під тягарем труднощів, була бунтарем, революціонером, а можливо, змальовувала та пропагувала образ борця у своїх музичних творах; асоціації «класицизм» і «Німеччина» вказують на конкретну історико-стилістичну й етнічну належність композитора. Усі ці міркування дали змогу правильно відгадати задумане ім'я.

В іншому варіанті цієї самої гри вже група студентів-«розповідачів» задумала ім'я композитора, а один з учасників – «запитувач» – намагався відгадати його. Він запитував по черзі в усіх гравців про їхні асоціації щодо цієї людини і в кінці опитування мав такий асоціативний фонд: фортепіано, лірика, мініатюра, прелюдія, ноктюрн, Жорж Санд, Польща, романтизм. Після недовгих розмірковувань «запитувач» відгадав задумане ім'я композитора Фредеріка Шопена.

Особливе місце серед асоціативних ігор посідає «метод фокальних об'єктів», який може застосовуватися для розвитку у студентів художнього мислення, уяви й відчуття виразності музичних засобів. Гра передбачає перенесення на заданий об'єкт властивостей інших і знаходження можливостей його нового застосування. Гра має починатися з вибору такого об'єкта, потім навмання обиралися 3–4 випадкові об'єкти, для кожного з яких складається список його різноманітних ознак. Далі відбувається генерація ідей шляхом додавання цих ознак до заданого об'єкта, після чого отримані сполучення розвивалися шляхом вільних асоціацій.

З метою розвитку в студентів наочних уявлень і вмінь їх зіставлення й перенесення до сфери музичних образів на музично-теоретичних заняттях можна використовувати гру «Музичний портрет», яка містить елементи мозкового штурму, методу особистої аналогії, асоціативності,

методу фокальних об'єктів. Сутність гри полягає в порівнянні знайдених словесних характеристик конкретного «портретного» образу з утіленими у відповідному музичному творі.

Так, студентам пропонується методом п'ятихвилинного «мозкового штурму» віднайти кілька лаконічних, найбільш суттєвих характеристик (іменників і прикметників) для заданого персонажа – «Баби-Яги», використовуючи одночасно метод особистої аналогії. Серед численних знайдених ознак гравці представили як найбільш суттєві такі: комічна, ексцентрична, непередбачувана, ворожка, лиходійка.

Наступним етапом має бути прослуховування твору з музичним портретом «героїні» – п'єси «Хатинка на курячих ніжках (Баба-Яга)» з циклу «Картинки з виставки» М. Мусоргського, після чого студентам пропонується описати композиторське бачення цього образу, а потім порівняти його зі складеною словесною характеристикою. За їхніми висловами, «музична» Баба-Яга багато в чому виявилася схожою з описаним образом, зокрема, в середній частині п'єси – умовній сцені «ворожби» – явно проглядалися комізм та іронія, а у творі в цілому змальовано колоритну, бешкетну, молодцювату та яскраво національну (за словами студентів – «нашу», «руську», «натуральну») «бабку», до якої сам композитор ставиться по-доброму та з гумором. Після гри студенти в якості самостійної роботи мали продумати міні-сценарій і відтворити складений сценічний образ під музику.

Оцінювання участі студентів у іграх відбувалося за кількома параметрами, головними серед яких були: активність, творча оригінальність, професійна влучність знайдених асоціацій-образів, цікаве акторське й режисерське вирішення, а також якість і правильність відповідей, швидкість виконання завдання.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Розглянуті ігрові форми дозволять викладачам посилити ефективність засвоєння студентами базових основ музичного навчального матеріалу та надати йому професійної зорієнтованості з урахуванням особистісних потенцій майбутніх вихователів. Студенти будуть мати можливість не просто засвоїти різноманітні музикознавчі, мистецтвознавчі, загальнокультурні питання, але й сприймати їх творчо, інтерпретуючи в контексті власних уявлень і переконань. Використання на музично-теоретичних заняттях ігрових елементів надасть навчально-виховному процесові необхідної гнучкості, сприятиме реалізації принципів індивідуалізації, демократизації та оптимізації навчання.

Подальші науково-педагогічні пошуки можуть бути спрямовані на дослідження проблеми вдосконалення музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів, упровадження інноваційних форм і методів навчання в педагогічних умовах ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л. В. Вчися граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх для дошкільнят : Книга для вихователів дитячих садків та батьків / Л. В. Артемова // К. : «Томіріс», 1995. – 113 с.
2. Бурова А. Дидактичні ігри: організація та керівництво / А. Буранова // Дошкільнє виховання. – 2002. – № 7. – С. 13–17.
3. Поплавська Ю. О. Музично–дидактичні ігри на уроці музики в початковій школі / Ю. О. Поплавська // Організація дитячої ігрової діяльності. – К. : «Видавничий Дім слова», 2010. – С. 301–311.
4. Танько Т. П. Музично-педагогічна компетентність майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу / Т. П. Танько. – Харків : Нове слово, 2003. – 248 с.
5. Танько Т. П. Особливості змісту методичної підготовки вихователя-музичного керівника / Т. П. Танько // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. праць. – Харків, 1999. – Вип. 4. – С. 26–30.

РЕЗЮМЕ

Танько Т. П. Особенности игрового обучения в музыкально-педагогической подготовке будущих воспитателей дошкольных учебных заведений.

В статье акцентировано внимание на значимости дошкольного образования, обеспечении качественной профессиональной подготовки будущих воспитателей дошкольных учебных заведений на факультетах дошкольного образования в педагогических ВУЗах. Подчеркнута роль эстетического компонента, в частности музыкально-педагогического.

Отмечено, что подготовка студентов факультетов дошкольного образования сегодня осуществляется во многих направлениях, наиболее приоритетные среди которых – разработка задач и содержания доступных для детей дошкольного возраста видов деятельности, усовершенствование форм и методов воспитательной работы, рациональная, грамотная, рефлексивная и творческая организация педагогического процесса в практике учебных заведений. Оптимизация процесса музыкально-педагогической подготовки студентов предусматривает комплекс мер, направленных на обеспечение максимально-возможных учебных результатов, обновление и профессионализацию содержания дисциплин, выбор оптимальных форм и методов с учетом индивидуального подхода и т.п.

Наиболее эффективными среди способов обучения являются различные методики игрового обучения, которые могут быть использованы преподавателями и как отдельная форма, и как элемент традиционного вида работ (письменное).

Ключевые слова: воспитатель дошкольного учебного заведения, развитие творческой самостоятельности, методика игрового обучения, факультет дошкольного образования, педагогика ВУЗов.

SUMMARY

Tanko T. P. Specifics of gaming teaching in musical and pedagogical training of the future teachers of preschool education institutions.

The emphasis on the significance of preschool education, provision of qualitative professional preparation of the future preschool teachers on the faculties of preschool education at the pedagogical universities has been made in the article. The role of aesthetic component, particularly in teaching music, has been highlighted.

It is pointed out that preschool education faculty students' training is conducted in many directions today, the most foreground of which are the development of the objectives and content of activities available for children of preschool age, the improvements of forms and methods of educative work, rational, literate, reflexive and creative organization of pedagogical process in practice of education institutions. Optimization process of musical and educational complex provides a number of actions aimed at provision of maximum possible learning results for the students' preparation, updating and professionalization of disciplines content, the choice of optimal forms and methods with individual approach strategy, etc.

The most effective among teaching methods are various methods of gaming teaching which can be used by the teachers both as a separate element and traditional working element (writing).

Key words: *teacher of preschool education institution, development of self-creativity, method of gaming teaching, faculty of preschool education, pedagogy of the universities.*